

Зоя Стежко
ORCID 0000-0002-0172-4487

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВИ У ТВОРЧОСТІ Ф. НІЦШЕ

CONCEPTUALIZATION OF THE STATE IN THE WORK FRIEDRICH NIETZSCHE

Новітня історія державотворення, становлення громадянського суспільства конче потребує глибокого філософського аналізу витоків її постмодерністської концептуалізації, в тому числі у нашій державі. Адже ідея національної державності відбилася у ментальності українців вищою цінністю суспільного буття. Сьогодні вона стала реальністю, яку треба закріпити не лише в інституціях, а і в суспільній свідомості.

Мислителі усіх часів ламали списи на проблемі досконалої держави. Але жодна з теорій не витримала перевірки часом та практикою. Все ж у ряду інших виділяється державницька концепція Ф. Ніцше, постійним фоном якої виступає давньогрецька держава та її аристократичний ідеал надлюдини (див. 2). Вона набула відлуння і в сучасній стратегії постмодернізму (у тому числі і через дещо скандальний спосіб філософствування).

Державницька концепція Ф. Ніцше бачиться нами у таких ключових положеннях:

1) визнання значимості держави, проте не як самостійного, самодостатнього утворення, а як тимчасового засобу насильницького досягнення світового панування політичної еліти (аристократії). «...Мы понимаем под государством... лишь железные тиски, которые насильственно создают социальный процесс...» (4, с.72). Аристократію вирізняє наскрізна «воля до влади», що дозволяє їй бути сполучною ланкою між державою та надлюдиною – Заратустрою. Заратустра демонструє велич духу, владну наснагу та «недбалу доброти величі» до знедолених;

2) процес формування надлюдини є можливим або в умовах монархії, або аристократичної держави, позаяк лише еліта має волю до концентрації влади. Аристократія є такою за фактом народження та «трудоим» походженням. Комфорт повсякденного життя еліта надає лише нижчому стану. Життя самої еліти наповнене працею та знегодами. Єдине, що вони мають і що цінують – це перемога і влада. Такій аристократії з задоволенням буде підкорятись «чернь».

Проте аристократичний ідеал давньогрецької держави свою перспективу втратив, і цей факт самого Ніцше емоційно потряс. У праці «Антихристиянин» ми читаємо: «Всё напрасно! Мгновение, и от всего осталось одно воспоминание!.. Греки! Римляне! Благородство инстинкта, вкус, методичность исследования, гений организации, гений управления, вера в будущее, воля к

.....
грядущему, великое Да, произнесённое всему на свете... И все это вдруг засыпано, разрушено – и не стихийным бедствием! Растоптано – и не германцами, не их тяжёлым сапогом! Нет, все попрано хитрыми, скрытными, незаметными вампирами без кровинки в лице! И не победили они – просто выпили всю кровь!..» (6, 88).

Що ж це за „вампири”, які на корню знищили перспективу розвитку аристократичної «всесвітньої» держави? – Це демократія та християнство.

Покажемо логіку роздумів Ф.Ніцше про неприпустимість демократії – «влади черні». «Чернь» – це «маленькие доброжелательные, серенькие люди, все те, кто не знает ничего высшего кроме как скромно обнять свое маленькое счастье и при этом скромно коситься на новое маленькое счастье» (7, 60). Це начебто добре, але – усе це буде свідчити про те, що воля до влади у «черні» зламана. Гору візьмуть ближні цілі комфортності побуту («пир животного, сытого чувства!») замість «любові до віддаленого». Войовничість, змагальність (див. 1) заміняться дрібними компромісами. У результаті нація почне вироджуватися.

Перетворення держави аристократії на демократичну державу позначиться утворенням соціальних груп по економічним інтересам та *постійними* сутичками за владу (тут ми бачимо предтечу олігархії). Це неминуче приводить до того, що «люди и партии меняются слишком быстро, слишком яростно сбрасывают друг друга с горы, как только они достигли вершины» (3, с.444). А швидкоплинність політикуму призведе до втрати ефективності дій уряду, позаяк «всем мероприятиям, которые проводит правительство, недостает залога длительности; начинают избегать предприятий, которые десятилетия и столетия должны тихо произрастать, чтобы принести зрелые плоды» (там само). На тлі неефективності уряду влада поступово, але неминуче перейде до підприємливих приватних осіб. «Пренебрежение к государству..., *разнузданость частного лица...* есть следствие демократического понятия государства» (3, с. 445), – робить висновок Ф.Ніцше.

Роздуми Ніцше про неприпустимість християнства базуються на тій же логіці – багаті та бідні, керівники та підлегли – всі однаково є рабами божими, і таким чином бажання та право на власну велич, достоїнство, боротьбу за владу у них відбирається Богом.

Перехід державницьких владних повноважень до приватних осіб є благодатним ґрунтом для утвердження постдемократичних форм *деспотії*, яка уявляється Ф. Ніцше натовпом різношерстих, безвольних трудівників, які «нуждаются в господине и повелителе как хлебе насущном».

Ніцше прогнозує появу двох можливих форм деспотії: *соціалістичної та релігійної*. Соціалістична визнається зовнішньо привабливою, позаяк «социалисты стремятся создать благополучную жизнь для возможно большего числа людей» (3, с.364). Утім «Соціалізм є фантастичним молодшим братом майже віджилого деспотизму...» (3, с. 365), і методи, якими соціалісти

збираються забезпечити «щасливе майбутнє» широким верствам суспільства, бачаться для Ф. Ніцше неприйнятними: соціалісти можуть «во многих местах Европы перейти к насильственным актам и нападениям; грядущему столетию предстоит испытать по местам основательные «колики», и парижская коммуна... окажется, пожалуй, только легким «несварением желудка» по сравнению с тем, что предстоит». Достатньо точний прогноз.

Деспотизм у формі релігійної влади криється у *використанні* духовенства як проповідника та провідника державних рішень. У праці «Людське, надто людське» Ф. Ніцше підкреслює: «Всюду, где... недостатки государственного управления... будут обнаруживаться проницательными людьми и приводит их в строптивное настроение, – непроницательные будут видеть перст Божий и покорно подчиняться велениям свыше... При этом надо предполагать, что правящие лица и классы просвещены относительно пользы, которую приносит им религия и, таким образом, в известной мере чувствуют себя *выше* религии, поскольку они пользуются ею как *средством...*» (4, 444). Важко заперечити.

Висновки. Ми висвітили декотрі показові положення державницької концепції Ф. Ніцше. Назагал, при усій спірності вчення Ф. Ніцше про державу, у його пророцтвах проглядаються моменти наукового передбачення, зокрема, щодо загрози хаотизації влади, її неефективності за умов швидкоплинності змін політикуму на владному олімпі чи неконструктивності конкурентної боротьби за владу. Важко заперечувати і можливість поступового переходу влади до приватних осіб (олігархів) у разі втрати важелів громадянського контролю за нею. Щоправда, історична практика спростовує песимізм Ф. Ніцше щодо імперативності розвитку подій у напрямку будь-якої деспотії, більш за те, навпаки, – є підстави стверджувати, що демократія торує шлях до самоврядування громадянського суспільства за європейськими зразками. Таким бачиться домінуючий аттрактор самоорганізації системи. Дійсно, демократія є процесом безперервного розв'язання суперечностей, «реальна демократія – це лише ідеал» (Ж-Ж. Руссо), але наближення до нього – це реальна перспектива оптимізації держави та громадянського суспільства.

Джерела та література

1. Ф. Ніцше. Гомеровское соревнование М., REFL book, 1994;
2. Ф. Ніцше. Греческое государство М., REFL book, 1994;
3. Ф. Ніцше. Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей. М., REFL book, 1994;
4. Ф. Ніцше. Человеческое, слишком человеческое – Соч. в 2-х т., М., 1990;
5. Ф. Ніцше. По ту сторону добра и зла. Соч. в 2-х т., М., 1990, т. 2;
6. Сумерки богов – М., Политиздат. 1990;
7. Фридрих Ніцше «и этика любви к дальнему» – Франк С. Л. Избр. Соч., М., Правда 1990.